

a koldulórendek valamelyike kolostort vagy kolostorokat tartott fenn a városban, illetve annak közvetlen környezetén. *Fügedi Erik* sorra veszi a magyar városokat a XIII. századtól a XV—XVI. század fordulójáig és Goff tételét nálunk teljesen igazolva látja. Elannyira, hogy — a bányavárosokat kivéve, ahol érdekes módon egyáltalán nem találja a koldulórendek nyomait — megállapítja: a középkori magyar városok rangsorolási alapját nem a városi kiváltságlevelék, hanem a koldulórendi kolostorok száma képezheti. (1972. 1. sz.) *Granasztói György* egy 1475-ből származó adójegyzék elemzéséből bontja ki a XV. század végi brassói társadalom néhány jellemző sajátosságát, hangsúlyozva, hogy e társadalmi rajz vonásai (pl. az agrár jelleg feltűnő csökkenése, a társadalmi tagozódás előrehaladott volta) még csak elemeit képezhetik egy később, több város példájának elemzése alapján összeállítható általánosabb városfejlődési képnek. (2. sz.)

Székelly György az ELTE-n rendezett Dürer-előadásának (a nagy festő születésének 500. évfordulója alkalmából) szövegét teszi közzé. A történész szemével mutat rá azokra a társadalomtörténeti elemekre, melyek a kor szellemi arculatába beillesztik Dürer művészetét. Rendkívüli alapossággal veszi számba azokat a személyeket, akik Dürerrel dolgoztattak, illetve a történeti eseményeket, melyeket Dürer megfestett, s ez utóbbiak korabeli értelmezésével a XVI. század eleji Németország társadalmi-szellemi életének mozaikszerű rajza elevenedik meg előttünk. (2. sz.) *E. Westermann* (NDK) azt vizsgálja rövid tanulmányában, hogy miként emelkedik a thüringiai csurgatókohós ezüst- s réztermelés és ezzel összefüggésben annak elsősorban Itália irányába kialakuló kereskedelmi kapcsolata a közép-európai kereskedelem számára a XV—XVI. század fordulóján. (2. sz.) *Dóka Klára* a céhes

mesterré válás feltételeit rekonstruálja Pesten az 1840-es években igen gazdag levéltári forrásanyagra épülő írásában. *Zachar József* a *Neue Freie Presse* című osztrák lap (a *Die Presse* utóda, amelybe több alkalommal Marx is publikált) cikkeinek elemzése révén válaszol az ausztriai német liberálisok, a Verfassungspartei külpolitikai koncepcióját az Ausztria számára oly fontos 1870-es években (1. sz.) A magyarországon már eddig is publikált *Karl Obermann* (NDK) eddig ismeretlen (szovjet és németországi) levéltári anyagon, valamint gazdag sajtóra támaszkodva állítja össze a *Neue Rheinische Zeitung* alapításának történetét, különösen a Marx és Engels tevékenységéhez vezető szálakra figyelve. Közli a berlini levéltárban fekvő felhívást is az újság alapítására. (2. sz.)

Talán kevésbé ismeretes a szélesebb közönség előtt, hogy az elmúlt években megszorodtak a magyarországi és szomszédos országbeli történelem-tankönyvek ismeretanyagainak összehangolására irányuló erőfeszítések. A nem minden nehézség nélküli és a szocialista országokban a nem mindig elégedettségre alapot adó internacionalista szellemű nevelést igen elősegítő munka iránt érdeklődő olvasónak sok érdekes információt tartalmaz *Gaál György* (Jugoszlávia), a Vajdasági Történelmi Társulat elnökének írása: A magyar történelem tanítása Jugoszláviában. A szerző a magyar vonatkozású történelmi oktatási anyag leírása mellett igen őszintén beszél azokról a gondokról, amelyekkel a csökkentett történelmi óraszámok között tanító és a magyar történelemről gyakran nem elég ismerettel rendelkező jugoszláv tanároknak meg kell birkóznuk. (Mivel a moszkvai történész világkongresszusról már korábban szoltunk, itt nem térünk ki az 1972. 1. és 2. számban is közölt magyar korreferátumok ismertetésére.)

Glatz Ferenc

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

VOENNO ISZTORICESZKIJ ZSURNAL (Szovjetunió) 1973. 1—3. sz. — A szovjet ifjúsági szervezet hősi történetével foglalkozik *V. IVANOV*: „A Komszomol a Nagy Honvédő Háború éveiben” (1. sz. 3—10. o.) c. tanulmá-

nya. A háború kitörése utáni napokban a Komszomol azonnal fontos feladatot kapott a rendőrség támogatása, a szocialista tulajdon védelme, az elsötétítés ellenőrzése terén, továbbá részt vállalt a légmentesítés és a Vörös kereszt

munkájában is. Az általános mozgósítás idején a feladatok még sokkal jelentősebbekké váltak. A háború első heteiben Moszkva Komszomol-szervezeteiből 210 ezren mentek ki a frontra és 100 ezren dolgoztak a védelmi be rendezések építésén. A leningrádi szervezet minden komszomolistaja kérvényezte, hogy önként a frontra mehes sen. Amikor 1941 végén a párt Központi Bizottsága határozatot hozott arról, hogy kommunistákat és komszomolistákat kell mozgósítani pártmunkára, a Komszomol Központi Bizottsága 9482 vezető káderét küldte a hadseregbe és a flottához.

A Nagy Honvédő Háború évei alatt a párt felhívására több mint 3,5 millió komszomolista lépett be a hadseregbe és a haditengerészethez. Közülük több mint 200 úgy áldozta fel életét, hogy saját testével fedte el az ellenséges erődök kilövőnyílását.

A sztálingrádi, kurszki és dnyeperi súlyos harcok idején a Komszomol-szervezetek 1 millió 620 ezer tagot vettek fel soraik közé. A háború alatt összesen több mint 5 millió katoná, tiszthelyettes és tiszt lépett be a Komszomolba. Több mint 3,5 millió komszomolista kapott kitüntetést, 3 ezren érdemelték ki a Szovjetunió Hőse kitüntetést, közülük hatvanan kétszer is. A háború alatt kb. 2 millió komszomolista katonát vettek fel a párt tagjai sorába.

A szerző részletesen ismerteti a Komszomolnak a partizánmozgalom szervezése terén játszott szerepét is. A Komszomol Központi Bizottságában idővel már külön osztály foglalkozott a megszállt területek szervezeteinek irányításával. 1943 őszén már 1780 illegális szervezet működött. A belorusz partizánok soraiban pl. 150 ezer fiatal harcolt, köztük 53 ezer komszomolista.

A háború alatt 50 ezer fiatal partizán kapott kitüntetést, közülük 99-en lettek a Szovjetunió Hősei.

Befejezésül a szerző rövid áttekintést ad a Komszomolnak a termelés frontján végzett tevékenységéről is.

A SZINYICIN: „A szovjet hadseregben szervezett önkéntes alakulatok létrehozásának történetéhez” (1. sz. 11—17. o.) A Nagy Honvédő Háború évei alatt nagy méreteket öltött az a hazafias mozgalom, amelynek célja az önkéntes katonai alakulatok létrehozása volt. Ez a háború első napjaiban

kezdődött, rendszerint a dolgozók kezdeményezésére, de előfordult, hogy a helyi párt-, szovjet, vagy társadalmi szervek léptek fel kezdeményezőként.

Az önkéntesekből — az önkéntes katonai alakulatokon kívül — vadászászlóaljakat, népfelkelő hadosztályokat, munkás- és kommunista zászlóaljakat, partizáncsapatokat szerveztek, amelyekbe a szovjet hazafiak milliói léptek be. Felállítottak kb. 60 népfelkelő hadosztályt, 200 önálló ezredet, sok századot, zászlóaljat. Kb. 400 ezer önkéntes harcolt a vadászászlóaljakban, több mint 1 millió 300 ezer a partizáncsapatokban és a megszállt területeken különleges feladatokra létrehozott csoportokban.

A szerző csak az önkéntes katonai alakulatokkal foglalkozik részletesen. Ezek szervezése eltért az előbbieken felsorolt formáktól. Azokat rendszerint a helyi párt- és állami szervek szervezték és ezek biztosították számukra a felszerelést és ellátást, míg az önkéntes katonai alakulatok megszervezésében az említett szervek mellett részt vettek a katonai parancsnokságok is. A felszerelést és ellátást rendszerint a Hadügyi Népbiztosság biztosította. A felsőbb tisztikar csaknem mind tényleges tiszttekből, a politikai vezetést párt- és állami vezetők közül került ki.

Az első ilyen alakulatok szervezése az arcvonalhoz közel eső területeken kezdődött, és ezek a kezdeti súlyos harcokban kiállták a próbát. 1941. június 27-én már Moszkvában is létrejött az első kommunista ezred, majd egymás után szerveződtek hasonló alakulatok Lettországból, Leningrádból és az ország minden részén. 1942-re ez a szervező tevékenység kiterjedt az Urálra és Szibériára is. A szerző a két dátum közötti időszakban létrejött legjelentősebb önkéntes alakulatokról rövid áttekintést ad.

Önkéntesekből néhány olyan speciális alakulatot is hoztak létre, mint az egyes városok, területek komszomolistaiból szervezett egységek. Ilyen volt pl. a moszkvai aknavető ezred, amely később a 85. gárda-aknavető lett. Önkéntes lányokból hozták létre az 586. vadászrepülő, az 587. bombavető, az 588. éjszakai bombavető ezredet, amelyek csaknem mind elnyerték a „gárda” elnevezést ugyanúgy, mint sok más önkéntes alakulat

is, amelyeknek harctevékenységét a legfelsőbb hadvezetés magas kitüntetésekkel honorálta.

A Sztálingrádnál aratott győzelem 30. évfordulójára írt cikkek közül megemlítjük V. GURKIN: „A bekerített hadseregcsoport megsemmisítése (A »Gyűrű« hadművelet számokban)” (2. sz. 34—42. o.) c. munkáját. 1943 január elejére kedvező körülmények alakultak ki a bekerített fasiszta csapatok megsemmisítéséhez. Ekkorra teljesen bezárult már a harapófógó, és eredményesen működött a légi blokádi is. A németek által elfoglalt terület 1400 négyzetkilométer volt, hossza nyugat—keleti irányban 35 km. A szovjet csapatok külső arcvonala 200—250 km hosszan húzódott. Bár a felmentő kísérletek kudarcot vallottak, a német csapatok azért még jelentős erőt képviseltek annál is inkább, mert a harctevékenység decemberi szünete alatt mélyen tagolt, szilárd védelmet építettek ki. A bekerített erők megsemmisítésének feladatát a Doni Front kapta meg, amelynek K. K. Rokoszszovszkij volt a parancsnoka. 1942. december 27-én a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása elvetette a Doni Front által kidolgozott hadműveleti tervet és utasította, hogy egy háromszakaszos megsemmisítési tervet dolgozzon ki. Az első szakaszé részletesen elkészült, a másik kettőé menet közben alakult. A fő csapásmérő csoportosítás 19 km hosszú arcvonalon helyezkedett el és a következő erőkből állt: 13 lövészadosztály, 3 tüzér- és 2 gárda-aknavetős hadosztály, 1 harcoksidandár, 8 harcokcsiezred stb.

A támadásban nagy szerepet szántak a tüzérségnek és a légierőknek. (A tüzérségi előkészítés 55 percig tartott.) Miután a németek az ultimátumot elutasították, 1943. január 10-én reggel megkezdődött a támadás. Az arcvonalat sikerült áttörni és súlyos harcok folytak 11—12-én. Január 13-án és 14-én a szovjet csapatok átcsoportosították erőiket és 15-én megkezdődött a hadművelet második szakasza. Ennek eredményeképpen a megszállt terület 600 négyzetkilométerre csökkent le.

Január 22-én a szovjet erők az összes arcvonalakon támadásba lendültek, majd január 26-án kettévágták a bekerített csapatokat. A déli csoport január 31-én kapitulált, az északi február 2-án. A szerző 10 rész-

letes táblázatot közöl, amelyek szemléletesen mutatják az erőviszonyok alakulását a harc különböző szakaszaiban.

Jelentős katonai-elméleti kérdés fejlődésének történetét dolgozza fel A. RADZIEVSZKIJ: „Az ellenség védelmének áttörése a háború második és harmadik szakaszában” (3. sz. 12—22. o.) c. tanulmánya. A háború második szakaszának elejére az ország katonai-gazdasági alapja megerősödött. A csapatok technikai ellátottságának javulása lehetővé tett egy sor szervezeti változtatást. A Legfelsőbb Főparancsnokság tartalékát képező tüzérségnél, amely ebben az időszakban csaknem 20 ezer lövegéből és aknavetőből állt (a hadrakelt sereg tüzérségének kb. egy negyede), elkezdődött a nagy egységek szervezése. Nőtt a harcokosi és gépesített alakulatok száma és javult a szervezethezük. Hasonló változások történtek más fegyvernemeknél is.

Az 1942/43-as téli hadjárat a Sztálingrád alatti ellentámadással kezdődött, ahol az erők és eszközök összpontosításának elve már teljes határozottsággal mutatkozott meg olyan formában, hogy az áttörésre kijelölt irányban (két-három irányban) összpontosították két-három hadsereg erőit és a frontok rendelkezésében levő eszközöket. Az ellenség arcvonalával szemben jelentős fölényt sikerült biztosítani (gyalogság 2—3:1, tüzérség 3—4:1, harcokosi 3:1 stb.). A frontok hadműveleti felépítése egylépcsős volt, a hadseregeké rendszerint kétlépcsős. A hadseregek gyorsan mozgó csapataihoz harcokosi-, gépesített és lovashadtestek tartoztak.

A támadás menete azt mutatta, hogy az áttörés hadműveleti kérdéseinek megoldása az esetek többségében csaknem tökéletes volt, de az a tény, hogy a Hadügyi Népbiztosság 306. sz. parancsa alapján az összes harcászati egységeknél bevezették az egylépcsős szervezést, kritikus pillanatokat okozott egy sor helyen, mert sem az ezredeknek, sem a hadosztályoknak nem volt erejük a siker kifejlesztésére. A gyalogság rohamának feltartóztatása arra kényszerítette a parancsnokságokat, hogy idő előtt vessék be a gyorsan mozgó alakulatokat. Ennek következtében ezek jelentős veszteségeket szenvedtek (egyes esetekben a harcokcsik 30 százalékát), ami csökkentette hatékonyságukat a hadműveleti mélység-

ben. A bekerített ellenség szétzúzása-nál a védelem áttörésének módszerei már tökéletesedtek.

A továbbiakban a szerző részletesen elemzi, hogyan fejlődött tovább a védelem áttörésének módszere többek között azzal kapcsolatban, hogy 1943-tól az ellenség áttért a mélyen tagolt védelmi rendszerek kiépítésére. Ennek mélysége a hadseregszervezetek esetében elérte a 100 km-t is.

Végezetül a tanulmány összefoglalja, hogy a védelem áttörésével kapcsolatos elmélet és gyakorlat mennyit változott és tökéletesedett a háború kezdetétől a befejezésig.

A 3. számból megemlítjük még V. ANDRIANOV: „Partizán portyák” (3. sz. 30—38. o.) c., rendkívül érdekes adatokat tartalmazó írását. A Nagy Honvédő Háború idején többféle rendeltetésű partizánalakulatok működtek. Voltak regionális alakulatok, amelyek éppen a jó helyismeret eredményeként tudtak sikeresen működni, és ha valami ok miatt el kellett hagyniuk az általuk ismert körzetet, tevékenységük eredményessége csökkent. Ezeken kívül helyhez nem kötött alakulatok is voltak, amelyek különböző területeken működtek, és az egyik helyről a másikra való átvonulás közben igen hosszú portyákat hajtottak végre. Ezek tulajdonképpen a partizánmozgalom törzseinek mozgó tartalékait képezték. Létezésük lehetővé tette, hogy a partizánharcban is alkalmazzák a hadművészet egyik legfontosabb elvét — az alapvető erők összpontosítását a főirányban. Ezek az alakulatok a harcok során nagy tapasztalatokat szereztek az új körülményekhez való alkalmazkodás terén, és így a háború befejező szakaszában sikeresen tudtak tevékenykedni az ország határain túl is. A szerző sok nevezetes portyát sorol fel, amelyeket Naumov, Melnyik, Fjodorov és Kovpak alakulatai hajtottak végre. Ezek közül is kiemelkedik Naumov alakulatának 1943. február 1. és április 6. közötti portyája, amikor 65 nap alatt 2400 km-t tettek meg Ukrajna sztyeppés és erdős-sztyeppés területein a szumszki, poltavai, kirovográdi, ogvesszai, vinnyicai és zsitomiri területeken. Megjelenésük Vinnyica, a hitlerista főhadiszállás környékén nagy riadalmat keltett. Másik példaként meg lehet említeni Sukaev csoportját, amelyet Nyezsintől kb. 15 km-rel északra

dobtak le. A csoport bázisán létrehozott alakulat végighaladt a Jobbparti Ukrajna és Nyugat-Ukrajna, valamint Lengyelország területén, átkelt a Kárpátokon, benyomult Csehszlovákiába és ott tevékenykedett a szovjet hadsereg megérkezéséig. Létszáma időnként meghaladta a 3500 főt, Csehszlovákiában pedig elérte a 6000 főt. Az alakulat a portya folyamán 10 700 km-t tett meg, többek között kisiklatott 206 szerelvényt és végrehajtott 832 más akciót. (Lengyel István)

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK

(Jugoszlávia) 1972. 1. sz. — A folyóirat e száma röviden megemlékezik a jugoszláv Hadtörténelmi Intézet negyedszázados jubileumáról és felsorolja az intézet által az 1946—1971. években kiadott fontosabb munkákat. — *Danilo KOMNENOVIĆ*: „A Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Hadsereg Hercegovina hadosztályának harcai a »Gömbvilág« (Kugelblitz) hadművelet folyamán a Lim és a Drina folyók mentén.” (11—46. o.) 1943. november második felében a németek Hercegovina északi részén támadást indítottak a Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Hadsereg itteni alakulatai ellen. A „Gömbvilág” hadművelet célja Hercegovina északi részének elfoglalása, s az itt harcoló jugoszláv erők megsemmisítése volt. A főcsapást a 7. (Prinz Eugen) SS-hadosztály mérte a Capljina—Novesinje—Gacko vonalon. A hadosztályt a Hesch harccsoport és mintegy 500 csetnik is erősítette. A mintegy 2000 főt számláló Hercegovina partizánhadosztály feladata a támadó erők feltartása és a felszabadított területek magvának megvédése volt. A német támadás november 24-én kezdődött. Eleinte sikerült tért nyernie, de a partizánok kemény harcok árán mindenütt kitörték a bekerítésből. A túlerővel szemben halogató harcot vívtak, rajtaütéseikkel, szívós védekezésükkel érzékeny veszteségeket okoztak a támadóknak. A mozgó háború viszonyai között különösen nehéz volt az utánpótlás megszervezése. Húsz napig tartó heves küzdelem után a németeknek sikerült elfoglalni Gackot, a Hesch-csoport pedig Bilacot fenyegette. A németek támadása végül is nem hozott eredményt, a partizánok visszafoglalták Gacko helységet. A németek jelentős veszteségeket szenvedtek. A

Hercegovina hadosztály megőrizte harcképességét, bár a számára is nagy veszteségeket jelentő harcok után át kellett szervezni. — *Gojko MILJANIĆ*: „Katonai vezetők képzése a Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Hadseregben a második világháború alatt.” (49—68. o.) A JNFH Főparancsnoksága a felkészülés kezdeti szakaszában is nagy gondot fordított a parancsnoki állomány kiképzésére. Már 1941-ben több olyan intézkedést bocsátottak ki, amelyek szabályozták a tisztképzés célját és alapvető kérdéseit a különböző partizánegységekben. A képzés ekkor és a későbbiek során is messzemenően figyelembe vette a partizánháború sajátos viszonyait, s a leendő tiszteket mindenekelőtt a partizánharcok vezetésére képezték ki, de lerakták az alapokat a reguláris harc vezetésének megismeréséhez is. A hadsereg növekedése szükségessé tette, hogy szabályos tisztképző iskolákat állítsanak fel. Az igények gyors és alapos képzést kívántak meg, ezért a tanfolyamok rövidek és tartalmasak voltak. Az első iskolát Horvátországban 1942 februárjában szervezték meg, székhelye kezdetben Donji Lapac, majd később Bihać lett. Hasonló tisztképző iskolák és tanfolyamok szerveződtek Szlovéniában és a Vajdaságban is, mindenütt a helyi erők főparancsnoksága mellett, ezek közvetlen alárendeltségében. Az egyes hadosztálytörzseknel rövid, 15 napos továbbképző tanfolyamokat tartottak, s nagy súlyt helyeztek a politikai és a szaktisztek kiképzésére, illetve továbbképzésére is. 1942-től a háború végéig 36 tiszti iskolát és 223 tanfolyamot szerveztek és összesen 28 000 tisztet képeztek ki, akik nemcsak a felszabadító háború alatt, hanem azt követően is a jugoszláv hadsereg parancsnoki állományának gerincét alkották. — *Ivan ANTONOVSKI*: „A Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Hadsereg alakulatainak és intézményeinek szervezése és fejlődése Kosovo és Metohija térségében a nemzeti felszabadító háború időszakában 1941—1945.” (71—102. o.) Kosovo és Metohija környékén már közvetlenül a megszállás után megindultak a felszabadító harcok, a lakosság aktív támogatása mellett. Először két alakulatot szerveztek, amelyek olyan sikeresen tevékenykedtek, hogy már 1942-ben létrejött a Kosovo—Metohija felszabadított terület, amely vé-

gig a partizánmozgalom egyik jelentős központja maradt. 1943 áprilisában újabb alakulat szerveződött, a térséget pedig két hadművelési zónára osztották. Miután Olaszország kilépett a háborúból, a harcok újult erővel lángoltak fel, a felszabadító mozgalom kiterjesztette működési körzetét és új alakulatokat, földalatti ellenálló csoportokat szervezett. 1943 decemberében már 20 területi parancsnokság tevékenykedett a körzetben. 1945 februárjában a fegyveres harcosok száma elérte a 40 000 főt. Kosovo és Metohija térségének partizánjai aktívan kivették a részüket a szomszédos területek felszabadító harcaiból is. — *Petar VIŠNJIĆ*: „A 342. német hadosztály és a 125. ezred harctevékenysége Észak-Nyugat Szerbiában 1941 őszén.” (105—135. o.) Az 1941. évi vereség után szinte azonnal fellángolt Jugoszláviában az ellenállási mozgalom. Hitler 1941 szeptember 16-án elrendelte, hogy bármi áron le kell verni a jugoszláv nép ellenállását, hogy a megszállt erők egy részét kivonhassa. A hitlerista haderő azonban nem volt képes arra, hogy az ország egész területén egyidejűleg támadjon, ezért a terep adottságainak és egyéb tényezőknek figyelembe vételével Észak-Nyugat Szerbiában akartak csapást mérni a partizánokra. A támadás sikerét népellenes, barbár eszközökkel is elő akarták segíteni: foglyokat nem szándékoztak ejteni, minden elesett németért 100, minden sebesültért 50 tuzs kivégzését tervezték stb. A főcsapást Šabactól délre a megerősített 342. hadosztály és a 125. gyalogezred mérte. Kíségítő irányokban a 704. és 718. megszálló hadosztályok, 6 usztasa-domobran zászlóalj és nedicsista csapatok is tevékenykedtek. Velük szemben a Macvai Partizánbrigád állott. A partizánok szeptember 22—23-án megtámadták Šabacot, de az ellenséges túlerő és a csetnikek árulása következtében vereséget szenvedtek. Szeptember 28-án a 342. hadosztály megkezdte támadását. A gyengén felszerelt és kis létszámú partizánegységek mindenütt szívós ellenállást fejtettek ki. A harcok egészen október végéig tartottak, amikor Krupanj, majd Valjevo elfoglalásával a németek elérték hadművelési céljukat. A partizánok és a polgári lakosság jelentős veszteségeket szenvedett. 905 partizán esett el és 2685 elfogott partizánt vé-

geztek ki egyedül a 342. hadosztályal szemben vívott harcokban, 22 775 polgári lakost tartóztattak le és közülük 21 604 főt koncentrációs táborokba szállítottak. A 342. hadosztály vesztesége 32 halott és 127 sebesült volt. — **Gligorije STANOJEVIĆ:** „Belgrád az 1716—1718. évi osztrák—török háborúk idején.” (139—158. o.) A szerző a velencei levéltár dokumentumai és kiadott források alapján írta meg tanulmányát. 1716 júliusában a Savoyai Jenő vezette császári hadsereg Velence támogatására Belgrád térségében támadást indított a török csapatok ellen. A szerző gondosan elemzi a török hadsereg belső, strukturális gyengeségeit, elmaradott hadművészetét, a csapatok gyenge erkölcsi színvonalát stb. Ezzel magyarázható, hogy a császáriak augusztus 5-én Péterváradnál nagy győzelmet arattak a nagyvezér hadjai felett. Az 51 000 gyalogosból és 27 000 lovasból álló osztrák csapatok 4500, a mintegy 200 000 nagyon vegyes harcértékű katonából álló oszmánok több mint 30 000 embert vesztek. A következő év júniusában megkezdődött Belgrád ostroma. 1717. augusztus 16-án Savoyai Jenő megtámadta és szétverte a város felmentésére siető török hadakat, majd két nap múlva Belgrád helyőrsége is kapitulált. Befejezésül a szerző elemzi a háború hadművészeti tanulságait és bemutatja az osztrák győzelem távolabbi kihatásait. — **Branislav GLIGORIJEVIĆ:** „A katonai vezető körök szerepe az 1924. évi politikai válság »rendezésében.«” (161—185. o.) A tanulmány kiadatlan levéltári anyagok alapján készült, így sok eddig ismeretlen adatot közöl. Elemzi az 1924. évi politikai válság okait, amelyet az elmaradott gazdasági rendszerben és a demokrácia gyengeségében lát. A demokratikus alkotmánnyal szemben a reakció erői könnyen diadalmaskodhattak, mivel a katonai vezető körök támogatásával minden ellenakciót könnyű szerrel megakadályozhattak. — A tanulmányok mellett kisebb közlemények, recenziók, valamint a jugoszláv és a külföldi hadtörténelmi irodalom válogatott bibliográfiája egészítik ki a folyóirat e számát is. (*Vincizai István*)

WOJSKOWY PRZEGLAD HISTORYCZNY (Lengyelország) 1972. 4. sz.

— **Alekszej JEPISEV:** „A Szovjet

Fegyveres Erők a Szovjetunió megalakulásának 50. évfordulóján”. (3—31. o.) Jepisev hadseregtábornok a WPH részére írt cikkében áttekinti a szovjet hadsereg megszületésének és fejlődésének alapvető időszakait, a soknemzetiségű szocialista államban betöltött funkcióját és 50 év alatt a szovjet haza védelmében és építésében elért eredményeit. — Az évfordulós cikkek sorába tartozik a következő cikk is: **Edward BARSZCZ:** „Féliksz Dzerzsinszkij katonai tevékenysége”. (32—42. o.) A lengyel származású forradalmár tevékenységét 1895-ben kezdte a Lengyel Szociáldemokrata Párt tagja, majd vezetőjeként. Az 1905/07-i orosz polgári demokratikus forradalom idején a lengyel munkásosztály harcát vezette. Kiemelkedő szerepe volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmében, tagja volt a pétervári Szovjet Forradalmi Katonai Bizottságnak. Tevékenységének kevésbé ismert területe a katonai elméleti és szervező munka, melyet a tanulmány 1905-től követ végig, külön részletezve a polgárháború idején — Kolcsak és Gyenyikin ellen, az ellenforradalmi bandák leküzdésében, a hírszerzés megszervezésében elért sikereit. — **Zdzisław STAPOR:** „A szovjet haderők strukturális és szervezeti átalakítása a 20-as években”. (43—80. o.) A szovjet állam politikai és gazdasági fejlődésébe ágyazva állítja előtérbe a katonai problémákat, s mutatja 1921—1929 között a Vörös Hadsereg felmerülő szervezeti átalakításának szükségességét és az átalakítás főbb periódusait. 1921—1923 között a Központi Bizottság határozataira leszerelték az idősebb korosztályúakat, majd a szocialista haza védelme és építése követelményeinek megfelelően hozzákezdtek a katonai reformok megvalósításához — egy speciális bizottság felállításával, élén M. Frunzéval. A tanulmány részletesen ismerteti a területi, személyi átszervezéseket, s az egyszemélyi vezetés bevezetését a Vörös Hadsereg valamennyi fegyverneménél és alakulatánál. — **Wincenty IWANOWSKI:** „A Knoll-Kownacki hadműveleti csoport harcai a német XVI. páncéloshadtesttel 1939. szeptember 16—17-én”. Befejező rész. (81—130. o.) A Bzuránál szeptember 17-én folytatott harcok részletes leírása után elemzi és meg-

kísérli értékelni a lengyel és német haderők helyzetét, tevékenységi lehetőségeit, erkölcsi és anyagi feltételeit, sietőgeográfiai áttekintését is adva a Bzura melletti ütközetnek. A második világháború első hadjáratából levont hadművészet-történeti tanulságai ma is figyelemreméltóak. — *Mieczysław MOCZAR*: „Az út haza: a legrövidebb éjszakán és leghosszabb napon”. (131—164. o.) 1941. június 22.: a Szovjetunió elleni háborúba lépés éjszakája és napja — egy visszaemlékezés részleteként. — *Ryszard GDULEWSKI*: „A Gwardia Ludowa és Armia Ludowa Központi Fegyverkezési Laboratóriumának történetéből”. (165—186. o.) Gdulewski a Gerlach löszergyárban dolgozott 1940 októberétől, szervezte a marxista csoportok munkáját, majd 1942 őszétől a GL és AL Központi Felszerelési Laboratóriumának munkáját vezette. A szabotázs-diverzáns akciók harci módszereinek és eszközeinek fő szervezője és kidolgozója volt. Visszaemlékezésében a legkülönbözőbb műszaki eszközöknek, vasúti szabotázsakciók robbanóeszközeinek a leírását adja, valamint a laboratórium munkája beindításának, szervezetének bemutatását. — *Józef SOBIESIAK*: „Az UPA-bandák elleni bevetésben, 1947-ben”. (189—199. o.) A háború befejezése nem jelentett békét Lengyelországban. Reakciós bandák garázdálkodtak az országban és támadtak a békés emberekre. A 35. gyalogezred volt parancsnoka írja le visszaemlékezésében a fasiszta UPA-bandák ellen, a népi hatalom védelmében folytatott harcok egy epizódját. — *Tomasz SZAROTA*: „A »V« — győzelmet jelent. A pszichológiai háború történetéhez, 1941—1945-ben”. (200—209. o.) A folyóirat e számának egyik legfigyelemreméltóbb tanulmánya, mely a második világháború egy sajátos hadműveletével, a londoni rádió által szervezett „V” akcióval foglalkozik. A fasiszmus feletti végső győzelembe vetett hit, a németek elleni gyűlölet táplálta és hívta életre a földalatti harcot a németek járma alatt nyögő, megtámadott európai országokban. A szövetségesek propaganda harcának eszméje 1941 januárjában született a BBC, az angol rádió munkatársai körében, akik szimbólumukként a Victoria — győzelem jelszó „V” betűjét választották, s ennek jegyében kezdték meg

három irányú tevékenységüket: az európai ellenállási mozgalom keretében, a goebbelsi propaganda ellen és a megszállt területek tájékoztatására. Egyre több plakáton jelent meg a „V” betű, egyre több adásban a londoni rádió szignálja, Beethoven V. szimfóniájának első akkordjaival. A brit rádióháború akcióit, a német ellenpropaganda lépéseit, a „V” akció nemzeteket és népeket mozgósító hatását ismerteti a tanulmány. — *Franciszek SKIBINSKI*: „Hadjárat, ütközet, hadművelet” (210—234. o.) címen folytatódik a Vita-rovatban a hadászati alapfogalmak hadtörténeti megvilágítása, elemzése és a hadtudomány klasszikusai által adott definíciók összegezése, valamint ezek összevetése a mai értelmezésekkel. — *Igor BLAGOWIESZCZANSKI*: „Fejtegetések a 2. lengyel hadsereg tüzérégeről” (235—264. o.) A 2. lengyel hadsereg tüzérégének a luzycei hadműveletben folytatott harctevékenységevel kapcsolatosan vizsgálja a tüzéréség szervezési struktúráját, harcászati-technikai eszközeit, a tüzérégi felderítés célkitűzéseit, a tüzéréség vezetését, harciképzését, személyi állományát, a löszerezletés helyzetét, a személyi és anyagi veszteségek statisztikai adatait. *Jan WIMMER*: „A lengyel hadtörténelem. Kísérlet helyzetének értékelésére.” (337—340. o.) A lengyel tudományok 1973. évi kongresszusa előkészítésével kapcsolatban ismerteti a történelmi szekció keretében megalakult közép-kori és új-, valamint legújabbkori hadtörténeti bizottságok összetételét, és e bizottságok feljegyzései alapján próbál összefoglaló képet adni a lengyel hadtörténeti kutatások helyzetéről, problémáiról és a javaslatokról:

I. A személyi problémák keretében ismerteti a közép-, új-, valamint legújabbkori hadtörténelemmel foglalkozó kutatók számarányát, kutatási területét, megoszlásukat a hadseregnél és a polgári életben, tudományos fokozatukat, s a jelenleg munkában levő disszertációk témáit.

II. A szervezeti kérdések keretében a kutatások koordinálásával, a Lengyel Hadtörténeti Intézet Tudományos Tanácsával, a lengyel történeti ismeretterjesztő társulat és a lengyel hadtörténelmi folyóiratok (Wojskowy Przegląd Historyczny, Studia i Materiały do Historii Wojskowej) szerepével fog-

lalkozik — mint a kutatások ösztönzőivel.

III. A kutatások helyzetét és a követelményeket vizsgálva értékeli az eddigi kutatásokat, összeállítja a kutandó témaköröket és felveti a külső kapcsolatok felvételének szükségességét.

Eseménykrónika, szemle-rovat és újabb második világháborús bibliográfia zárja a folyóirat 1972. évi utolsó számát. (*Windisch Aladárné*)

MILITÄRGESCHICHTE (Német Demokratikus Köztársaság) 1972. 6. sz., 1973. 1. sz. — *Heinz HELMERT*: „A Kommunista Kiáltvány és a forradalmi katonapolitika” (1. sz. 5—15. o.) A proletariátus osztályharcának tanulmányozása révén jutott Marx ahhoz a felismeréshez, hogy a proletariátusnak hatalma kivívásához önálló katonapolitikával kell rendelkeznie. A Németország Kommunista Pártjának követelése című röplap már az általános népfelfegyverzést követeli. 1850-ben pontos megfogalmazást nyert az a nézet, hogy az egész proletariátust el kell látni puskákkal, lőszerrel, el kell érni hogy a reakciós Bürgerwehr helyébe forradalmi gárda lépjen. A Kommunista Kiáltvány a tudományos kommunizmus első programszerű dokumentuma. — *Werner BETHGE*—*Werner BRAMKE*—*Kurt FINKE*: „A Német Kommunista Párt katonapolitikájának alapvonásai 1919—20-ban” (1. sz. 41—51. o.) A katonapolitika a párt összpolitikájának egy része. Marx és Engels a politikai vezetés elsődlegességét hangsúlyozta a katonai stratégiával és taktikával szemben. Az első világháború elvesztése után a fasiszmus a belpolitika terén összpontosította erőit és ez az osztályharc élesedését eredményezte. A kommunista párt követelése ekkor ellenforradalmi csoportok lefegyverzése, a burzsoázia fegyvereinek elkobzása, azok átadása a munkástanácsoknak, üzemi fegyverkészlet létrehozása, a munkások és alkalmazottak közti szétosztása, munkásőrsereg szervezése, politikai foglyok szabadon bocsátása stb. volt. A katonapolitika célja ebben az időben: a Kapp-puccs leverésével elért vívmányok megvédése, a munkásosztály egészének mobilizálása és a fasiszmus elleni harcra való felkészítés. —

Wolfgang KERN: „A Reichswehr és a fasiszta diktatúra stabilizálása 1933—35-ben” (6. sz. 687—694. o.) Mint minden imperialista hadsereg, a Reichswehr is a monopolburzsoázia kül- és belpolitikájának eszköze volt, amely az első világháborút lezáró békeszerződések és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vívmányai ellen irányult. 1933-ban Hitler a Reichswehr feladatát a belső rend biztosításában jelölte meg, de alig néhány hónap után világhóssá vált, hogy a fasiszta rezsim támaszát kívánja kiépíteni ezen a területen is. Elbocsátotta a vezető pozíciókból a számára megbízhatatlan elemeket, valamint azon személyeket, akik a Reichstag-égés megszervezéséről tudtak. A Reichswehr fokozatosan átalakult Wehrmachtta, amely biztos támasz volt a fasiszta államgépezet kezében. — *L. P. KOZLOV*: „A szovjet nép erőfeszítése a fasiszta csapatok szétzúzására Sztálingrádnál” (1. sz. 16—27. o.) A fasiszta csapatok szétzúzása-
nak gigászi feladatát a szovjet hadsereg látta el, amely 1941—42 telén megalapozta a teljes győzelmet. A szovjet nép a legteljesebb erkölcsi támogatás mellett fegyverrel a kézben is bekapcsolódott a honvédelembe, főleg a veszélyeztetett frontszakaszokon. Az iparnak haditermelésre való átállítása után műszakon túl is termeltek fegyvereket, lőszert a front számára. A párt vezetésével megalakult és a harcokban megszilárdult a nép és hadsereg egysége. — *Witold BIEGANSKI*: „Lengyelország hozzájárulása a népek fasiszmus felett aratott győzelméhez” (1. sz. 28—40. o.) A lengyel hadsereg 35 napon keresztül élethalál harcát vívta és nem várt ellenállásával jelentős veszteségeket okozott a fasiszta seregeknek. Az emigráns lengyel katonai erők nyugati bázisa Anglia és Franciaország volt, ahol a háború folyamán mintegy 300 000 katona harcolt és több mint egyharmada hősi halált halt. Jelentős volt a polgári lakosság ellenállása, mely hírszerzés, hírközlés, röplapterjesztés stb. mellett erőteljes partizánharcban nyilvánult meg Lengyelországban és Európa más országaiban. Az antifasiszta ellenállási mozgalom csúcspontja azonban a lengyel kötelékek felállítása volt a Szovjetunió területén, amelyek katonai és politikai jelentőségüknél fogva az új demokratikus állam megszilárdulásának

legbiztosabb támaszai lettek. Lengyelország anyagi és emberáldozatai révén igen jelentős helyet foglalt el a Hitler-ellenes koalícióban. — *Helmut FESSEN*: „A Hukbalahap partizánvékenység a Fülöp-szigeteken 1942—53 között. Lehetőségek és határok” (1. sz. 56—62. o.) 1942-ben a kommunista párt felhívására alakultak a partizán-csoportok a japán hódítók elleni harcra, a nemzeti egység és hazafias szellem ébrentartása érdekében. A partizánok vasfegyelmet tartottak és a lakosság támogatását élvezték. Fegyvereiket a japánoktól zsákmányolták. A gerillafalvakban történt a tartalékcsoportok kiképzése. 1943-ban az amerikai partraszállás után folytatták harcukat az amerikaiabarátkormányok ellen, de a jelentős amerikai segély következtében elszigetelődtek, a csoportokat lassan felszámolták. Vereségük oka az volt, hogy a legerősebb kapitalista hatalommal szemben harcoltak. Ma a Fülöp-szigeteken amerikai katonai támaszpontok vannak. — *Helmut SCHNITTER*: „A területi védelem fejlődése a XVI—XVII. századi német tartományokban”. (1. sz. 63—71. o.) A zsoldoseregek mellett a fejedelmi haderőknek fontos részét alkották a polgári lakosságból alakított területi védelmi csapatok, amelyeket vesztély esetén besoroltak a haderőbe. Fegyvereiket maguknál tartották, saját kapitányaik gondoskodtak a csapatok kiképzéséről, saját szabályzataik alapján. A németalföldi szabadságharcban alakult védelmi csapatok eredményesen működtek a harmincéves háborúban. Az abszolutista rendszer biztos támaszai voltak, mégis fontos láncszemek alkotnak a haladó honvédelem kialakulásában. — *Jörg IRMSCHER—Helmut SCHNITTER*: „Leonardo da Vinci, a művész és hadmérnök” (6. sz. 694—702. o.) A halhatatlan művészi alkotások létrehozója, akárcsak kiváló kortársai Dürer, Kopernikus, Morus stb., állást foglalt kora legalapvetőbb kérdéseiben is. Olaszország egyesítését szem előtt tartva hadmérnökként hadseregfejlesztési tervekkel is foglalkozott. Tervezett hadi-hidakat, hajítógépeket, ágyúkat, erődítési rendszereket, az utánpótlásra, fegyver- és lőszerkészítésre vonatkozó fontos javaslatai meg is valósultak. — *Albert CHARISIUS*: „A nyugatnémet imperializmus NATO-

politikájának alapvonásai”. (5. sz. 401—410., 6. sz. 662—674. o.) Bonn NATO-politikáját a nyugatnémet imperializmus stratégiai helyzete határozza meg, amely a második világháború után revansista és expanziós politikai programban realizálódott. Az 1955-ben megválasztott tagországok törekvése egyértelműen az imperializmus integrációjának előmozdítása volt. Erőki-egyenlítőssel magyarázzák az amerikai kötelekek jelenlétét Európában, mely egyúttal az elrettentést is szolgálja. Céljuk, hogy a NATO politikai eszköze váljon. A Bundeswehr ma is a legerősebb NATO-hadsereg a kontinensen, amelynek fejlesztéséhez az uralmon levő kormányok mindig készségesen hozzájárulnak, hiszen a fináncotke érdekeit képviseli. — *Stanislav GAC*: „A lengyel hadsereg fejlődése 1949—70 között”. (6. sz. 651—661. o.) Az 1955-ben alakult Varsói Szerződés komoly feladatokat rótt a lengyel hadseregére. 1950-ig a szárazföldi haderő állománya 40%-kal, ezen belül a gépkocsizó lövészeké 25%-kal emelkedett. Megváltozott a hadsereg szervezése, kiképzési rendszere az új fegyverrendszerek meghonosodása során. Nagy gondot fordítottak a tüzérség és haditengerészet kiépítésére, mely szovjet fegyvereket és felszerelést kapott. A légi-erő főleg vadászbombázókkal gazdagodott. 1950—54-ben a háborús veszély fokozódásakor főleg a páncélos fegyvernem fejlesztésén volt a hangsúly. 1956-ban a személyi kultusz felszámolása után a hadsereg átszervezése volt a feladat, a rakéta haderőnem felállításával, jelentős gépesítéssel és a szervezés javításával létszámcsökkenés mellett is fokozható volt hadműveleti értéke. A gyakorlattal párhuzamosan magas szintű hadtudományi feldolgozó munka is folyt. Az 1957—70 közötti időszakot a reformok jellemzik, amelyek eredménye, hogy a Lengyel Néphadsereg ma a kontinens legmodernebb hadseregei sorában helyezkedik el és biztos támasz a honvédelemben. — *Alfred VOERSTER—Hans WEIGT*: „A Nemzeti Néphadsereg szárazföldi haderői harc kiképzésének néhány problémája”. (6. sz. 675—686. o.) 1956—57-ben új fejezet kezdődött a harcászati kiképzésben, mely főleg a gépesített lövész- és páncélos hadosztályokat érintette. A csapatok szervezésé-

sében, fegyverzetében végbement változások módosították a kiképzés tartalmát, formáját és módszereit. A szárazföldi csapatok felkészítésének gyorsaságát az akkori politikai helyzet indokolta. Az 1950-es évek végén fokozott szerephez jutottak az Egyesített Fegyveres Erőben. 1961-ben a szovjet és német egységekkel együtt megtartott közös gyakorlat azt bizonyította, hogy a kiképzés eredményes volt, a fegy-

verbarátság jegyében jó harci kollektívák jöttek létre. — A katonai hagyományok fejezetben a hadtudomány nagy német klasszikusáról, Scharnhorstról (6. sz. 709—717. o.), valamint a haladó német katonai hagyományok másik jeles képviselőjéről, Richard Gladewitzről, a spanyol szabadságharc veteránjáról olvashatunk (1. sz. 72—87. o.). Mindkét szám közöl bibliográfiát a hadtörténeti irodalom köréből. (*Rákóczi Katalin*)